

DÉLVIDÉKI SZEMLE

1943 OKTÓBER

II. ÉVF. 10. SZÁM.

Herczeg Ferenc

A NYOLCVANÉVES ÍRÓT ünnepli az ország. Az emlékezet végigtekint az ünnepeltnek egész életén, felvonultatja alkotásainak hosszú sorát. Nem könnyű egységes képet alkotni sem életéről, sem műveiről. Élete és munkássága olyan korba esik, amely nemzetünk és az emberiség történetében is nagy átalakulásokkal van tele. A régi világ elsüllyedt, az új még most van kialakulóban.

A rohamosan változó kor és Herczeg Ferenc élete, munkássága között érdekes és az író fejlődésére nézve szerencsésnek mondható párhuzamot látunk. Tisztasága és férfikorának dele a boldog béke korszakába esik. Napsugaras, viharoktól mentes tavasz és nyár segítette elő a vetés növekedését és a termés érését. A komoly, nagy kérdések ideje Herczeg érett férfikorában érkezett el, ezért lett egyre elmélyülőbb az író munkássága. Herczeg egyéniségének kialakulására kedvező hatással volt, hogy fiatalsága a nyugodt, gondtalan világba esik. Írói működésének első szakasza ezt a világot tükrözi vissza. Sok derűs órát szerzett közönségének, sőt ma is jól esik visszamenekülni néha ebbe a világba.

Jött a világháború. Földrengés rázta meg Európát. Kiderült, hogy azok a hatalmas építmények, amelyek biztonságosaknak, minden veszély ellen menedéket nyújtóknak tündek fel, nem bírták ki ezt a nagy megrázkódtatást.

Herczeg Ferenc azok közé a kevesek közé tartozott, akik a zavartalannak látszó békevilágban is megérezték már a közelgő veszedelemet. A Bizánc apokaliptikus látomás: megmutatja, micsoda szörnyű összeomláshoz vezet egy hatalmas államnak belső korhadtsága.

A háború még inkább a magyarság nagy problémái felé fordítja az író figyelmét. A hét sváb és az Árva László Király ennek a korszaknak a termékei. A háború utáni szörnyű katasztrófa, amely a magyarságra zúdult, tovább ösztönzi arra, hogy a felmerülő nagy kérdésekre feleletet keressen. Műveiből kicseng, hogy a magyar nemzetnek olyan értékes tulajdonságai vannak, amelyek jobb sorsra tennék érdemessé, de mégis mindig a tragédia lesz osztályrésze. A döntő pillanatban bezárul előtte az élet kapuja. De nem a csüggedést, a kétségbeesést hirdeti, rámutat arra a csodás életerőre, amely

a magyarságot a legnagyobb válságokon is átsegíti. Ezt példázza a Fogyó hold című regényében.

Herczeget a háború és az utána következő komor idők nem csak a magyar nemzet kérdéseivel való foglalkozásra készítették, hanem mélyebb lélektani problémákat is felvetettek előtte. Az egyéni életek, sorsok tragikus voltára, a lélek mélyében rejtőző hatalmas erők munkájára is rávilágít. A Magdaléna két élete egyik nagyszerű terméke ennek az időszaknak.

Elbeszéléseiben mesteri módon rajzolja meg néhány vonással a különböző jellemeket. Keresi, hogyan alakítja az ember jelleme életének sorsát. Kedvét leli abban, hogy szemléltetően bemutassa, mennyi különös ellentmondás rejtőzhetik egy és ugyanazon egyén jellemében. Mennyire különbözik az a kép, amelyet az ember saját magáról alkot, a valóságtól, a hangoztatott elv attól a rejtelmes erő-től, amely valóban mozgatja, irányítja.

Tárgyköre rendkívül gazdag. Ha végigtekintünk munkásságán, mennyi érdekes és mesterien megrajzolt alak elevenedik meg előttünk! Mennyi fordulatokban bővelkedő, érdekességével lebilincselő esemény! Regényeiben, szindarabjaiban és elbeszéléseiben szereti a szerkezet újszerűségét, merészségét. Játékos kedvvel kísérletezik szokatlan formákkal. A kísérletek jól sikerülnek. Ha maga a történet, az alakok ábrázolása nem volna már magában is érdekes, a különleges szerkezet egyedül megkapná az olvasót.

A magyar nyelvet és stílust is sok érdekes vonással gazdagította. Ha irodalmunkat egy hatalmas zenekar játékaának tekintjük, hiányos volna ez a nagy együttes nélküle.

Herczeg Ferencnek nem csak írói alkotásai, hanem egyénisége is érdekes és értékes. Benne is vannak ellentétesnek látszó vonások, amelyek azonban szép összhangban egyesülnek.

A bánáti sváb fiú Szegeden tanul meg igazán magyarul. De nem csak a nyelvet sajátítja el, hanem valóban magyarrá lesz. Csodálatos melegséggel szemléli fajunk nemes tulajdonságait, elnéző szeretettel fogatkozásait. Néha pedig keserű haraggal bűneit. Csak arra lehet így haragudni, midőn vesztébe rohanni látjuk, akit nagyon szeretünk.

Felelgetik, sőt egyesek felróják neki, hogy tulságosan tárgyilagossá válik szemléli az életet és műveinek alakjait. Nem érez velük együtt, nem gyötrődik problémáikon, fölényes, kissé gúnyos mosollyal tekint le rájuk. Valóban szereti „távolról” nézni alakjainak sorsát, de csak azért, hogy jobban lássa. A hűvös hang mögött megérezni a meleg érdeklődést azok iránt, akik megérdemlik. Mélységesen lenézi azonban a képmutatókat, a silány törtetőket.

Bizonyos hűvös tartózkodás nem csak az író, hanem az embert is jellemzi. Nem könnyen barátkozik és nem tárja ki lelkét mások előtt. Nem gőg ez nála, hanem az előkelő lélek szemérmes zárkózottsága. Keveset beszél magáról, de lebilincselő érdekességgel tud társalogni a nagy kérdésekről és a mindennapi élet kis eseményeiről egyaránt.

Sohasem tudott egyoldalú jelszavak elfogult bajnoka lenni, de az igazságért síkra mert szállani. Megengedhette magának azt a fény-

üzést, hogy megmondja az igazságot. Vezércikkei nem csak szépek és tanulságosak, hanem jelentős tettek is. Fel tudta ébreszteni mások alvó lelkiismeretét. Olyan éles fénnel világított rá a hibákra, hogy ezeknek szegyenkezve kellett visszahúzódnok. Nem hirdetett boldogító eszméket, irányokat, de szívesen állott a Magyarország igazságát szolgáló Revíziós Liga élére.

Herczeg Ferencnek nincs szüksége rá, hogy babérkoszorút fonjunk homlokára. A Gondviselés hosszú, szép életet adott neki, elhalmozta adományával. Ő pedig nem fukarkodott a reá bízott kincseknek szétoztásával. Nagyszerű munkát végzett. Felemelő érzéssel tekinthet végig életén és munkásságán, a magyarság pedig hálás szeretettel és büszkeséggel vallja őt a maga nagy értékének.

BOGNÁR CECIL

Herczeg Ferenc magyarsága*

1863—1943! Amikor ezt a két évszámot így kimondom, az elfogódottság érzése lesz úrrá rajtam. Két tengerpart ez a két évszám, amelyek között emberek, nemzetek és világrészek történelme hullámzik nyughatatlan háborgással. Ki mérheti fel annak a születési évszámnak távolságát és a nyolcvanéves évforduló magasságát, ahová a költőt az élet felemelte, hogy a vanitatum vanitas keserű érzésével, vagy a „jó multság, férfi munka volt“ boldog öntudatával tekintsen eseményekben, tettekben, küzdelemben és alkotásokban olyan gazdag életére? Nyolcvan esztendő! Nemzetek, kontinensek életében is sorsfordító idő, hát még egy ember, a költő életében, akinek lelke, mint a mikrofon minden hangot felvett, amely életében elhangzott, és mint az öntésre kész gipsz minden érintést megőrzött? Tüneményes írói pályáját a százévet jó egészségben megért híres francia filozófusával, Fontenelleével lehetne összehasonlítani, aki még százéves korában is csodálatos szellemi frissességgel gondolkodott és dolgozott, vagy a legnagyobb mesemondóival, Jókaiéval, akit ötvenéves írói jubileuma alkalmával nemzete a királyok-királyának kijáró tisztelettel és lelkesedéssel ünnepelt.

Nem olyan idők járnak felettünk, hogy ünnepelni tudjunk, ezt a nyolcvan éves költő nagyon jól érzi és tudja, és éppen ezért eleve tiltakozott esetleges ünnepeltetéstől, de nekünk, akik a vérző Európa megpróbáltatásos napjaiban minden szűkösség és megszorítás ellenére, a viharzó háború tornádója gyújtópontjának szélcsendjében, ha pattanásig feszült idegekkel is, de ez ideig álmyszerűen békés napokat élünk, nekünk, az itthon maradottnak lehet-e szentebb kötelességünk, mint az itthoni élet folytonosságát biztosítani? és idetartozik nem utolsó sorban a nagyjainkról való megemlékezés is.

* A Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület 1943 szeptember 22-i ünnepi díszülésén elhangzott előadás.